

МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Іванілов О.С., докт. екон. наук, професор

Харківський національний автомобільно-дорожній університет;

Дмитрієва О.І., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. В ринкових умовах господарювання підприємство, як відкрита система, функціонує у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання в ринковій економіці, врахування чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища.

В сучасних умовах суб'єкти господарської діяльності потребують не лише забезпечення ефективної роботи, але й розробки та впровадження системи управління, яка була б здатна швидко реагувати на зміну зовнішнього середовища. Виходячи з цього особливої актуальності для України набуває проблема розробки сигнальної системи для попередження про загрози. На основі цього треба розробити систему методів для проведення аналітичної оцінки стану справ, моніторингу показників економічної безпеки з метою визначення реальних позначок кризового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу дослідженню сутності і причин виникнення економічних загроз, розвитку банкрутства на різних підприємствах в сучасних умовах приділено у працях багатьох вчених, зокрема: В. Бівера, А. Власкова, В. Гусева, С. Дубецької, С. Ілляшенко, І. Ігнат'єва, Г. Козаченко, А. Крзаченко, А. Колосова, Д. Ковальова, Н. Реверчук, В. Шлемко, А. Шатохіна та інших.

Названі автори поняття «економічної безпеки» трактують неоднозначно. В рамках підходу до визначення економічної безпеки як певного стану виділяють два напрямки:

- економічна безпека, як стан ефективного використання ресурсів підприємства для запобігання загрозам і стабільного функціонування підприємства у майбутньому [3, 6, 7];
- економічна безпека як стан захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього і внутрішнього оточення [1, 2, 4, 5].

Другий підхід до визначення поняття «економічна безпека» визначає її як комплекс заходів, що сприяють підвищенню незалежності і стійкості підприємств, захищають їх інтереси від впливу дестабілізуючих факторів.

Вітчизняні фахівці: Мельник О., Ткаченко А., Черкасова С. [8, 9, 10] розглядали економічну безпеку підприємства як рівень, що визначається керівництвом і власниками підприємства як задовільний: досягнення певного розвитку виробництва та бажаного зросту економічних показників [10]; здатність підприємства досягати певної мети в умовах макросередовища та мікросередовища [8]; як характеристику системи, що самоорганізовується та саморозвивається, стан за якого економічні параметри дозволяють зберегти головні її властивості: рівновагу і стійкість при мінімізації загроз [9].

Проведений аналіз наукової літератури дав змогу авторам статті визначити найбільш комплексне змістове визначення дефініції «економічна безпека підприємства».

Економічну безпеку підприємства можна трактувати як:

- стан захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації;
- сукупність організаційно-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до їхніх цілей та завдань.

Невирішені складові загальної проблеми. Серед проблем економічної безпеки підприємства, що визначають невідкладного рішення, необхідно виділити:

- відсутність визначеності у виборі складових економічної безпеки підприємства;

- наявність значних утруднень формалізованого опису динамічних властивостей підприємства з точки зору забезпечення його економічної безпеки у взаємозв'язку з діями дестабілізуючих чинників;

- утруднення з визначенням складу оцінних критеріїв складових економічною безпеки;

- відсутність загальновизнаних методик оцінки рівня складових економічної безпеки підприємства, оскільки підходи, що отримали визнання в зарубіжній практиці, не завжди можна застосувати в умовах економіки України.

Таким чином, проблема економічної безпеки підприємства вимагає комплексного підходу, здійснення якого досить складно.

Формування цілей статті. Мета дослідження полягає в уточненні сутності дефініції «економічна безпека підприємства», а також у тому, щоб на основі розгляду основних підходів і методів оцінки рівня економічної безпеки підприємства розробити варіант розрахунку функціональних складових в загальному контексті економічної безпеки промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головна мета управління економічною безпекою – забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювання нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

Для визначення кількісного рівня економічної безпеки використовуються декілька основних підходів: індикаторний, ресурсо-функціональний, комплексний.

При індикаторному підході рівень економічної безпеки визначається за допомогою так званих індикаторів. Індикатори розглядаються як граничні значення показників, що характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, що відповідають певному рівню економічної безпеки. Оцінка економічної безпеки підприємства встановлюється за результатами порівняння (абсолютних або відносних) фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами.

Рівень точності індикаторів в цьому випадку є проблемою, яка полягає в тому, що в цей час відсутня методична база визначення індикаторів, що враховують особливості діяльності підприємства, обумовлені, зокрема, його галузевою приналежністю, формою власності, структурою капіталу, що існує, організаційно-технічним рівнем.

У випадку некваліфікованого визначення індикаторів неправильно може бути визначений рівень економічної безпеки підприємства, що може викликати прийняття управлінських рішень, що не відповідають реальному положенню справ. Індикаторний підхід цілком виправданий на макрорівні, де визначення індикаторів більш стабільні. Існує й інший підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, що може бути названий ресурсно-функціональним. Відповідно до цього підходу оцінка рівня економічної безпеки підприємства здійснюється на основі оцінки стану використання корпоративних ресурсів за спеціальними критеріями. При цьому корпоративні ресурси розглядаються як фактор бізнесу використовуваний власниками й менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу.

Відповідно до ресурсно-функціонального підходу найбільш ефективно використання корпоративних ресурсів необхідне для виконання цілей даного бізнесу досягається шляхом запобігання погроз негативних впливів на економічну безпеку підприємства й досягнення основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства.

Суть даного підходу – підприємство розробляє різні заходи щодо захисту від погроз і по кожному оцінює економічний результат. На основі цього методу

рівень економічної безпеки пропонується оцінювати на основі сукупного критерію шляхом зважування й підсумовування окремих функціональних критеріїв, обумовлених за допомогою порівняння можливої величини збитку, що може бути заподіяний підприємству (організації), і ефективності заходів щодо запобігання такого збитку. Сукупний критерій економічної безпеки необхідно зіставити в попередньому й нинішньому році. Якщо його значення росте, то рівень економічної безпеки поліпшується;

Комплексний підхід – реалізується на основі розрахунку інтегрального показника економічної безпеки. Важливим аспектом управління економічною безпекою підприємства є визначення переліку складових, які їх формують. Існують різні підходи до їх виявлення, однак найбільш поширеним і максимально комплексним є ресурсно-функціональний підхід, в рамках якого прийнято виділяти фінансову, інтелектуальну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформаційну, силову, інноваційну, ретроспективну складові [1, 2, 3, 4, 5]. У сучасних умовах до них також слід додати ринкову, я також як стверджує Ілляшенко С.М. [6], ще і інтерфейсну складову, яка характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства.

Економісти: Козаченко Г., Пономарьов В., Лященко О. [7] в якості складових економічної безпеки підприємства виділяють наступні: внутрішньовиробничі, які включають фінансову, кадрову, технологічну, правову, інформаційну, екологічну та силову безпеку; позавиробничі складові, що включають ринкову та інтерфейсну безпеку. Як бачимо, єдності у цьому питанні немає. Автори вважають, що для оцінки економічної безпеки можна використати ресурсно-функціональний підхід, що має проти граничного та комплексного підходів наступні переваги: всеосяжність та комплексний характер; можливість визначення стану складових економічної безпеки підприємства та чинників впливу на них, що дозволяє розробити заходи забезпечення максимального рівня функціональних складових економічної безпеки підприємства.

При чому забезпечення економічної безпеки підприємства повинно здійснюватися, на погляд авторів, за такими функціональними напрямками (функціональними складовими): фінансовим; інтелектуально-кадровим; техніко-технологічним; політико-правовим; інноваційним. Інші складові можна використовувати у науково-дослідних інститутах тому, що на підприємствах немає достатньо підготовлених фахівців, які змогли б упоратися з високою складністю у застосуванні методів математичного аналізу, оскільки це потребує додаткових знань та навичок спеціалістів, відсутня точно встановлена система показників, яка враховувала б особливості діяльності підприємства.

Запропоновані показники подано у табл. 1.

Таблиця 1

Показники оцінки складових економічної безпеки підприємства

Складові економічної безпеки	Показники
1	2
1. Фінансова складова	<ul style="list-style-type: none"> - Надлишок або нестача власних оборотних коштів $\pm E_c$, тис. грн.; - Надлишок або нестача власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел формування запасів $\pm E_m$, тис. грн.; - Надлишок або нестача загальної величини основних джерел форсування запасів $\pm E_n$, тис. грн..
2. Інтелектуально-кадрова складова	<ul style="list-style-type: none"> - Коефіцієнт плинності кадрів (K_n); - Коефіцієнт фізичного старіння кадрів (K_c); - Фондоозброєність працівників (Φ_o); - Коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства ($K_{кв}$); - Інтелектуальна озброєність (K_{io}); - Норма доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності (K_d).
3. Техніко-технологічна складова	<ul style="list-style-type: none"> - Коефіцієнт зносу ОВФ (K_{zn}); - Коефіцієнт оновлення ОВФ ($K_{он}$); - Фондовіддача (Φ_v); - Частка продукції підприємства, що перевищує та відповідає кращим світовим аналогам ($K_{п.прод.}$).
4. Політико-правова складова	<ul style="list-style-type: none"> - Питома вага судових й арбітражних справ у загальній сумі господарських договорів підприємства ($K_{с.ар.}$); - Питома вага одержаних і сплачених штрафних санкцій в загальній сумі зобов'язань за господарчими договорами підприємства ($K_{ш}$); - Частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат ($K_{в.юр.}$).

1	2
5. Інноваційна складова	- Кількість інноваційних підходів, які використані у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі ($K_{i.під.}$); - Коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції ($K_{i.п.}$).

Кількісні значення вказаних у табл. 1 показників можна розраховувати за допомогою наступних формул:

1. Фінансова складова:

- Наявність власних оборотних засобів (E_c):

$$E_c = BK + ZAB_{н.в.п.} + D_{м.п.} - HA, \quad (1)$$

де BK – власний капітал;

$ZAB_{н.в.п.}$ – забезпечення наступних виплат та платежів;

$D_{м.п.}$ – доходи майбутніх періодів;

HA – необоротні активи підприємства.

- Наявність довгострокових джерел формування запасів (E_m)

$$E_m = E_c + K_m, \quad (2)$$

де K_m – довгострокові зобов'язання.

- Показник загальної величини джерел формування запасів (E_n):

$$E_n = E_m + K_t, \quad (3)$$

де K_t – зобов'язання поточні.

Трьом показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показника забезпеченості джерелами їх формування:

$\pm E_c$ – надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних засобів необхідних для формування запасів та покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства;

$\pm E_m$ - надлишок або нестача власних оборотних засобів, а також середньострокових та довгострокових кредитів; .;

$\pm E_n$ - надлишок або нестача загальної величини оборотних засобів.

Формули розрахунку:

$$\pm E_c = E_c - Z; \quad (4)$$

$$\pm E_m = (E_c + K_m) - Z; \quad (5)$$

$$\pm E_n = (E_c + K_m + K_t) - Z, \quad (6)$$

Де Z – сума запасів і витрат;

E_c – сума власних оборотних засобів підприємства;

K_m – середньострокові і довгострокові кредити;

K_t – короткострокові кредити.

Фінансова безпека має чотири рівні:

- 1) $\pm E_c \geq 0, \pm E_m \geq 0; \pm E_n \geq 0$ – абсолютний рівень фінансової безпеки;
- 2) $\pm E_c \approx 0, \pm E_m \approx 0; \pm E_n \approx 0$ – задовільний рівень фінансової безпеки;
- 3) $\pm E_c < 0, \pm E_m \geq 0; \pm E_n \geq 0$ – незадовільний рівень фінансової безпеки;
- 4) $\pm E_c < 0, \pm E_m < 0; \pm E_n \geq 0$ – критичний рівень фінансової безпеки.

Кожному з рівнів присвоюється відповідне число: 1 – абсолютна безпека; 0,75 – задовільна фінансова безпека; 0,5 – незадовільна фінансова безпека; 0,25 – критичний рівень фінансової безпеки.

2. Інтелектуально-кадрова складова:

- Коефіцієнт плинності кадрів (K_n):

$$K_n = Ч_{з.с.} / ЗЧ, \quad (7)$$

де $Ч_{з.с.}$ – кількість працівників, які були звільнені або скорочені за розрахунковий період;

$ЗЧ$ – загальна численність працюючих.

- Коефіцієнт фізичного старіння кадрів (K_c):

$$K_c = Ч_{пв} / ЗЧ, \quad (8)$$

де $Ч_{пв}$ – чисельність працівників пенсійного та передпенсійного віку.

- Фондоозбросність працівників (Φ_o):

$$\Phi_o = ОВФ_{ср} / Ч, \quad (9)$$

Де $ОВФ_{ср}$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів;

$Ч$ – середньооблікова кількість працівників.

- Коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства ($K_{кв}$):

$$K_{кв} = П_{в.с.о.} / Ч, \quad (10)$$

де $П_{в.с.о.}$ – кількість працівників, що мають вищу та середню освіту;

- Інтелектуальна озброєність (K_{io}):

$$K_{io} = V_{in} / ЗЧ, \quad (11)$$

де V_{in} – вартість інтелектуальної власності, до якої можна віднести вартість винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, раціоналізаторських пропозицій, «ноу-хау» тощо.

- Норма доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності (K_d):

$$K_d = D_{in} / ЗЧ, \quad (12)$$

де D_{in} – дохід, який одержує підприємство від використання інтелектуального потенціалу.

3. Техніко-технологічна складова:

- Коефіцієнт зносу (K_{zn}):

$$K_{zn} = OZ_{zn} / OZ_{к.п.}, \quad (13)$$

де OZ_{zn} - сума зносу на кінець періоду;

$OZ_{к.п.}$ - вартість основних засобів на кінець звітного періоду, тис. грн.

- Коефіцієнт оновлення основних засобів ($K_{он}$):

$$K_{он} = OZ_{увед} / OZ_{к.п.}, \quad (14)$$

де $OZ_{увед}$ – вартість придбаних у звітному періоді основних засобів, тис.

грн.

- Фондовіддача (Φ_v):

$$\Phi_v = ТП / ОВ\Phi_{ср}, \quad (15)$$

де ТП – товарна продукція.

- Частка продукції підприємства, що перевищує та відповідає кращим світовим аналогам ($K_{п.прод.}$):

$$K_{п.прод.} = N_{п} / N_{з}, \quad (16)$$

де $N_{п}$ – кількість продукції, яка відповідає кращим світовим аналогам;

$N_{з}$ – загальна кількість продукції, яка випускається підприємством.

4. Політико-правова складова:

- питома вага судових й арбітражних справ у загальній сумі господарських договорів підприємства ($K_{с.ар.}$):

$$K_{c.ap.} = P_{c.i.} / D_r, \quad (17)$$

де $P_{c.i.}$ – судові і арбітражні справи;

D_r – загальна сума господарських договорів підприємства.

- питома вага одержаних і сплачених штрафних санкцій в загальній сумі зобов'язань за господарчими договорами промислового підприємства ($K_{ш}$):

$$K_{ш} = V_{ш} / V_з, \quad (18)$$

де $V_{ш}$ – вартість штрафних санкцій, які були одержані та сплачені;

$V_з$ – загальна сума зобов'язань за господарськими договорами підприємства.

- частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат ($K_{в.юр.}$):

$$K_{в.юр.} = V_{юр.} / V_в, \quad (19)$$

де $V_{юр.}$ – витрати на юридичне забезпечення діяльності підприємства;

$V_в$ – загальні витрати на виробництво.

5. Інноваційна складова:

- частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі ($K_{i.під.}$):

$$K_{i.під.} = V_i / V_в, \quad (20)$$

де V_i – витрати на інновації;

$V_в$ – загальні витрати на виробництво.

- коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції ($K_{i.п.}$):

$$K_{i.п.} = N_{i.п.} / N_{з.п.}, \quad (21)$$

Де $N_{i.п.}$ – кількість інноваційних видів продукції, що випускається підприємством;

$N_{з.п.}$ – загальна кількість видів продукції, що випускається підприємством.

Таким чином, запропонований варіант оцінки рівня економічної безпеки дозволить управлінські заходи здійснювати з відповідним обґрунтуванням, враховуючи прогнозування стану економічної безпеки на майбутнє та впливу факторів на діяльність підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Поняття економічної безпеки підприємства різними науковцями трактується неоднозначно. Проведений аналіз наукової літератури дав змогу визначити найбільш комплексне і змістове визначення цього терміну. В сучасній літературі існує значна кількість методик для визначення рівня економічної безпеки підприємства. На наш погляд, оцінювати рівень економічної безпеки необхідно на основі декількох методичних підходів для того, щоб упевнитись у правильності та обґрунтованості проведеної оцінки. З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємств запропоновано удосконалений методичний підхід оцінки рівня безпеки на основі використання не 9-ти складових економічної безпеки, які пропонують деякі фахівці, а 5-ти (фінансову, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, інноваційну). Це більш простий підхід, який використовує обов'язковий щорічний техніко-економічний аналіз діяльності підприємства. Деякими авторами пропонується додатково використовувати ринкову, інтерфейсну, силову та інші складові. Такі складові можна використовувати у НДІ, оскільки на підприємствах немає достатньо підготовлених фахівців, які змогли б упоратися з високою складністю у застосуванні методів математичного аналізу, який потребує додаткових знань та навичок спеціалістів. Крім того відсутня точно встановлена система показників, вихідна інформація, яка врахувала б особливості діяльності підприємства.

Подальшим етапом дослідження повинно стати формалізація опису динамічних властивостей підприємства з точки зору забезпечення його економічної безпеки у взаємозв'язку з діями дестабілізуючих чинників.

Перелік посилань

1. Бендиков М. А. Економічна безпека промислового підприємства в умовах кризового розвитку. *Менеджмент в Україні і за кордоном*. 2002. №2. С. 17-29.
2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізм зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.

3. Варналій З. С. Проблеми і шляхи забезпечення економічної безпеки України. *Економіка і управління*. 2001. №1. С. 18-29.
4. Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб.. К.: Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
5. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі: монографія / за наук. ред. проф. М. П. Войнаренка. Хмельницький: ХНУ, 2008. 382 с.
6. Ілляшенко С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. №3(21). С.12-19.
7. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.
8. Мельник О. О. Система загроз економічної безпеки підприємства. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Харків: НТУ «ХПІ». 2011. С. 97-103.
9. Ткаченко А. М., Резніков О.Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник економічної науки України*. 2010. №1. С. 101-106.
10. Черкасова С.О. Формування організаційно-економічного механізму управління процесом зміцнення економічної безпеки промислових підприємств. *Економіка і реалії часу*. 2013. №2. С. 22-27.

References

1. Bendykov M. A. (2002), Economic security of industrial enterprise in the conditions of crisis development [Ekonomiczna bezpeka promyslovoho pidpryiemstva v umovakh kryzovoho rozvytku], *Management in Ukraine and abroad*, No 2, P. 17-29.
2. Vasylytsiv T. H. (2008), *Economic security of enterprise of Ukraine: strategy and mechanism of strengthening: monograph [Ekonomiczna bezpeka pidpryiemstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm zmitsnennia: monohrafiia.]*, Aral, Lviv, 384 p.

3. Varnalii Z. S. (2001), Problems and ways of providing of economic security of Ukraine [Problemy i shliakhy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy], *Economy and management*, No 1, P. 18-29.
4. Ivaniuta T. M., Zaichkovskiy A. O. (2009), *Economic security of enterprise: train aid for the students of higher educational establishments* [Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.], Center of educational literature, Kyiv, 256 p.
5. Voinarenka M. P. (2008), *Economic security of enterprise in a competition environment: monograph* [Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v konkurentnomu seredovyshti: monohrafiia], HNU, Khmelnytskyi, 382 p.
6. Illiashenko S. M. (2003), Constituents of economic security of enterprise and going are near their estimation [Skladovi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva i pidkhody do yikh otsinky], *Issues of the day of economy*, No. 3(21), P. 12-19.
7. Kozachenko H. V., Ponomarov V. P., Liashenko O. M. (2003), *Economic security of enterprise: essence and mechanisms of providing: monograph* [Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizmy zabezpechennia: monohrafiia], Libra, Kyiv, 280 p.
8. Melnyk O. O. (2011), System threats of economic security of enterprise [Systema zahroz ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva], *An announcer of the National technical university is the "Kharkiv polytechnic institute"*, NTU «KhPI», Kharkiv, P. 97-103.
9. Tkachenko A. M., Reznikov O. L. (2010), Estimation of economic strength of enterprise security [Otsinka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva], *Announcer of economic science of Ukraine*, No. 1, P. 101-106.
10. Cherkasova S. O. (2013), Forming of organizationally-economic mechanism of process control of strengthening of economic security of industrial enterprises [Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia protsesom zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv], *Economy and realities of time*, No. 2, P. 22-27.

УДК 330.342; JEL Classification: Q044

Іванілов О.С., Дмитрієва О.І. МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета дослідження полягає в уточненні сутності дефініції «економічна безпека підприємства», а також у тому, що на основі розгляду основних підходів і методів оцінки рівня економічної безпеки підприємства розробити варіант розрахунку функціональних складових в загальному контексті економічної безпеки промислових підприємств. *Методика дослідження.* Для досягнення поставленої мети у науковій роботі були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми дослідження: методи узагальнення та абстрагування – для уточнення сутності економічної безпеки промислового підприємства, теоретичних засад та інструментарію управління економічною безпекою підприємства; системного і комплексного підходу до визначення вибору складових економічної безпеки підприємства і розробити варіанти їх оцінки і метод аналізу і синтезу для виявлення загроз основним функціональним складовим системи захисту. *Результати дослідження.* У статті проведений аналіз наукової літератури дав змогу авторам визначити найбільш комплексне і змістове визначення дефініції «економічна безпека підприємства»; досліджено складові економічної безпеки і на цій основі розроблено аналітичний інструментарій оцінки економічної безпеки підприємства. Визначено головні особливості та чинники управління економічною безпекою підприємства. Обґрунтовано, що плідна й ефективна діяльність підприємства повинна включати у себе не лише дослідження свого середовища й природи його змін, але й можливість адекватно реагувати на ці зміни, оскільки невдала або несвоєчасна реакція може спричинити до значних збитків, реалізації неефективних управлінських рішень і припинення діяльності підприємства взагалі. З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємств запропоновано удосконалений методичний підхід оцінки економічної безпеки для виявлення рівня адаптації підприємства до негативних впливів зовнішніх факторів. Зроблено акцент на тому, що для управління економічною безпекою необхідно розробити цільові критерії для оцінки її рівня. Рішення цієї задачі потребує розробки системи ефективних методів. Визначено, що об'єктивно оцінити стан економічної безпеки промислового підприємства по усім функціональним складовим важко. Причиною є те, що маються такі показники, які важко заміряти конкретними числами, формами й величинами. До таких складових відносяться інтелектуальна, кадрова, політико-правова, техніко-технологічна. Визначити числову значимість кожної з них важко. При цьому відмічається, що єдиної методики розрахунку рівня економічної безпеки не існує. *Наукова новизна.* Визначено найбільш комплексне і змістове визначення дефініції «економічна безпека підприємства». З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємств запропоновано удосконалений

методичний підхід оцінки рівня безпеки на основі використання 9-ти складових економічної безпеки, які пропонують деякі фахівці, а 5-ти (фінансову, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, інноваційну). **Практичне значення отриманих результатів** полягає у вдосконаленні оцінки економічної безпеки підприємства, що дозволяє виявити вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства та вжити заходів щодо нейтралізації виявлених негативних впливів. Розроблена оцінка дієвості механізму управління економічною безпекою може бути використана підприємством в якості завершального етапу управління економічною безпекою.

Ключові слова: економічна безпека підприємства; ризики та загрози; управління економічною безпекою; система; підприємство; складові економічної безпеки.

УДК 330.342; JEL Classification: Q044

Иванилов О.С., Дмитриева О.И. МЕТОДЫ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель исследования заключается в уточнении сущности дефиниции "экономическая безопасность предприятия", а также в том, что на основе рассмотрения основных подходов и методов оценки уровня экономической безопасности предприятия разработать вариант расчета функциональных составляющих в общем контексте экономической безопасности промышленных предприятий. **Методика исследования.** Для достижения поставленной цели в научной работе были использованы такие общенаучные и специальные методы и приемы исследования : методы обобщения и абстрагирования - для уточнения сущности экономической безопасности промышленного предприятия, теоретических принципов и инструментария управления экономической безопасностью предприятия; системного и комплексного подхода к определению выбора составляющих экономической безопасности предприятия и разработать варианты их оценки и метод анализа и синтеза для выявления угроз основным функциональным составляющим системы защиты. **Результаты исследования.** В статье проведенный анализ научной литературы дал возможность авторам определить наиболее комплексное и смысловое определение дефиниции "экономическая безопасность предприятия"; исследовано составляющие экономической безопасности и на этой основе разработан аналитический инструментарий оценки экономической безопасности предприятия. Определены главные особенности и факторы управления экономической безопасностью предприятия. Обоснованно, что плодотворная и эффективная деятельность предприятия должна включать у себя не только исследование своей среды и природы его изменений, но и возможность адекватно реагировать на эти изменения, поскольку неудачная или несвоевременная реакция может повлечь к значительным убыткам, реализации неэффективных управленческих решений и прекращению деятельности предприятия вообще. С целью повышения эффективности

управления экономической безопасностью предприятий предложен усовершенствованный методический подход оценки экономической безопасности для выявления уровня адаптации предприятия к негативным влияниям внешних факторов. Сделан акцент на том, что для управления экономической безопасностью необходимо разработать целевые критерии для оценки ее уровня. Решение этой задачи нуждается разработки системы эффективных методов. Определенно, что объективно оценить состояние экономической безопасности промышленного предприятия по всем функциональным составляющим трудно. Причиной является то, что имеются такие показатели, которые трудно замерять конкретными числами, формами и величинами. К таким составляющим относятся интеллектуальная, кадровая, политико-правовая, технико-технологическая. Определить числовую значимость каждой из них трудно. При этом отмечается, что единственной методики расчета уровня экономической безопасности не существует. **Научная новизна.** Определено наиболее комплексное и смысловое определение дефиниции "экономическая безопасность предприятия". С целью повышения эффективности управления экономической безопасностью предприятий предложен усовершенствованный методический подход оценки уровня безопасности на основе использования 9-ти составляющих экономической безопасности, которые предлагают некоторые специалисты, а 5-ти (финансовую, интеллектуально-кадровую, технико-технологическую, политико-правовую, инновационную). **Практическое значение полученных результатов** заключается в совершенствовании оценки экономической безопасности предприятия, что позволяет выявить влияние внешней среды на деятельность предприятия и принять меры относительно нейтрализации выявленных негативных влияний. Разработанная оценка действенности механизма управления экономической безопасностью может быть использована предприятием в качестве завершающего этапа управления экономической безопасностью.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия; риски и угрозы; управление экономической безопасностью; система; предприятие; составляющие экономической безопасности.

УДК 330.342; JEL Classification: Q044

Ivanilov O.S., Dmytriieva O.I. METHODS OF ASSESSMENT OF THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Purpose is to clarify the essence of the definition of "economic security of the enterprise", as well as the fact that based on consideration of the main approaches and methods of assessment of the level of economic security of the enterprise to develop an option for calculating the functional components in the general context of economic security of industrial enterprises. **Methodology of research.** To achieve this aim in scientific work the following general scientific and special methods and techniques of research were used: methods of generalization and abstraction - to clarify the essence of economic security of the industrial enterprise, theoretical

foundations and tools of economic security management of the enterprise; a systematic and integrated approach to determining the choice of economic security components of the enterprise and to develop options for their assessment and the method of analysis and synthesis to identify threats to the main functional components of the protection system. **Findings.** In the article the analysis of scientific literature made it possible for authors to determine the most comprehensive and meaningful determination of the definition of "economic security of the enterprise"; studied economic security components and on this basis developed analytical tool for assessment of the level of economic security of the enterprise. The main features and factors of economic security management of the enterprise are determined. It is justified that productive and effective activity of the enterprise should include not only research of its environment and the nature of its changes, but also the opportunity to respond adequately to these changes, because unsuccessful or untimely reaction can lead to significant losses, implementation of ineffective management decisions and termination of enterprise activity in general. In order to increase the effectiveness of economic security management of enterprises, an improved methodological approach of economic security assessment it has been proposed to identify the level of adaptation of the enterprise to the negative influences of external factors. The emphasis is that for economic security management it is necessary to develop target criteria for assessing its level. The solution to this problem requires the development of effective methods' system. It is determined that it is difficult to assess the state of economic security of an industrial enterprise in all functional components objectively. The reason is that there are such indicators that are difficult to measure with specific numbers, forms, and quantities. These components include intellectual, staff, political and legal, technical and technological. It is difficult to determine the numerical importance of each of them. It is noted that the only methodology for calculating the level of economic security does not exist. **Originality.** The most comprehensive and meaningful determination of the definition "economic security of the enterprise" is identified. In order to increase the effectiveness of economic security management of the enterprises, an improved methodological approach of security risk assessment based not on the use of 9 economic security components, offered by some experts, but 5 (financial, intellectual and staff, technical and technological, political and legal, innovative). **Practical value** is to improve assessment of the economic security of the enterprise, which allows us to identify an influence of the external environment for the enterprise's activities and take measures to neutralize the identified negative influences. The developed assessment of the effectiveness of the mechanism of economic security management can be used by the enterprise as a final stage in the economic security management.

Key words: economic security of the enterprise; risks and threats; economic security management; system, enterprise; economic security components.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Іванілов Олександр Семенович – доктор економічних наук, професор, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, професор кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; Моб. 050-19-12-522.

Иванилов Александр Семенович – доктор экономических наук, профессор, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, профессор кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Ivanilov Oleksandr – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Дмитрієва Оксана Іллівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри управління та адміністрування, м. Харків, Україна; e-mail: oksanahnadu@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9314-350X>. Моб. 063-353-79-98.

Дмитриева Оксана Ильинична – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры управления и администрирования, г. Харьков, Украина.

Dmytriieva Oksana – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Management and Administration, Kharkiv, Ukraine.